

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER'İN ÖZEL YÖNTEMLERİ ÇERÇEVESİNDE ÖZEL RAPORTÖRLÜK KURUMU

THE INSTITUTION OF SPECIAL RAPPORTEUR CONTEXT OF SPECIAL PROCEDURES OF UNITED NATIONS

Fatmagül KALE ÖZÇELİK*

Özet: Birleşmiş Milletler sisteminde bağımsız uzman olarak anılan özel raportörler, sözleşme-dışı koruma yöntemleri arasında yer alan özel yöntemlerin ana unsurlarındandır. Süreklilik arz eden insan hakları sorunlarına dikkat çekme ve devletlerin uluslararası insan hakları hukukundan doğan yükümlülüklerini iyileştirme konusunda dünya genelinde önemli rol oynarlar. Bu rollerini, ülkesel ve konusal olarak ayırdıkları çalışma alanlarıyla gerçekleştirirler. Yaptıkları ülke ziyaretleri, hükümetlere yönelik acil başvurular ve iddia mektupları, çalışmalarının sonucunda hazırladıkları ve alenileştirdikleri raporları ve tavsiyeleri çalışma faaliyetlerini oluşturur. Ancak, faaliyetlerini yaparken çeşitli sorunlarla karşılaşır. Örneğin, özel raportörlerle devletlerin işbirliğinin olmaması faaliyetlerinin önündeki en büyük engeldir. Ayrıca yetersiz kaynaklar, tavsiyelerinin takibi için sistematik bir prosedürün öngörülmemesi gibi bir dizi başka engellerde söz konusudur. Bu engellere rağmen özel raportörlük kurumu, doğrudan ve ilk elden hak ihlallerine temas etme özelliğine sahip olduğu için uluslararası insan hakları sisteminin en etkili araçlarından birisini temsil etmektedir. Bu çalışmada da, ilk olarak genel itibarıyla özel yöntemlere, sonrasında da özel raportörlerin önemine, çalışma alanlarına, faaliyet türlerine, diğer koruma mekanizmalarıyla olan ilişkisine ve çalışmalarını yürütürken karşılaştıkları sorunlara yer verilecektir.

Anahtar Kelimeler: Özel Raportörlük Kurumu, İnsan Hakları, İnsan Haklarının Korunması, Özel Yöntemler, Birleşmiş Milletler

Abstract: Special rapporteurs, referred to as independent experts in the United Nations system, are the main elements of special procedures that are among the non-contractual protection mechanisms. They play an important role all over the world in attracting attention to the continuing human rights problems and improving the obligations of states in international human rights law. Their study

* Dr. Öğr. Üyesi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Ali Fuad Başgil Hukuk Fakültesi Genel Kamu Hukuku Anabilim Dalı, fatmagul.kale@omu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-8700-2150, Makalenin Gönderim Tarihi: 11.12.2018, Kabul Tarihi: 11.12.2018

areas are divided into thematic and territorial. Their work activities are country visits, urgent appeals and letters of allegation to governments, reports and recommendations prepared and publicized as a result of their work. However, there are various problems while doing these activities. For example, the absence of cooperation between the special rapporteurs and the states is the biggest obstacle in front of their activities. There are also a number of other obstacles, such as insufficient resources, the lack of a systematic procedure for follow-up of their recommendations. Despite these obstacles, the institution of special rapporteurs represents one of the most effective instruments of the international human rights system, as it has the ability to directly and firstly touch violations of rights. In this study, firstly special procedures will be given in general, then the importance of the special rapporteurs, the areas of work, the types of activities, their relation to other protection mechanisms and the problems in their work will be addressed.

Keywords: Institution of Special Rapporteur, Human Rights, Protection of Human Rights, Special Procedures, United Nations

GİRİŞ

İnsan haklarının uluslararası alanda korunması günümüzde oldukça önemlidir. Bunun nedeni, bireyin haklarını ihlal etmede özne olan devletin aynı zamanda hakları korumada da görevli kılınması ve çelişen bu durumdan dolayı devletlerin insan haklarını korumada yeterli başarıyı gösterememeleridir. Bu nedenle, bireyin haklarını koruma ve bu hususta yükümlülük üstlenme anlayışının özellikle 21. yy sonrasında yerleşik hale gelmesinden sonra uluslararası alanda çeşitli adımlar atılmıştır. Birleşmiş Milletler, Avrupa Konseyi, Amerikan Devletleri Örgütü, Afrika Birliği Örgütü gibi örgütlerin kurulması bu adımların başında gelir.

İlgili örgütler aracılığıyla uluslararası alandaki koruma iki şekilde gerçekleşir. İlki, evrensel ya da bölgesel düzeyde bir uluslararası örgütün kurucu anlaşmasına dayalı olan korumadır. Burada devletler, kurucu anlaşmayı onaylamakla beraber örgüte üye devlet statüsüyle doğrudan koruma sistemine tabi olurlar. İkincisi ise, bu örgütler bünyesinde oluşturulan insan hakları sözleşmelerine taraf olma halinde gerçekleşen korumadır. Anlaşılacağı üzere, devletlerin bu örgütlerden birine üye olmasıyla ya da herhangi bir insan hakları sözleşmesine taraf olmasıyla birlikte uluslararası alanda koruma devreye girmektedir. Bu korumalardan üye devlet olunması halinde işlerlik kazanan

koruma yöntemine sözleşme-dışı koruma; taraf devlet olunması halinde yürürlüğe giren koruma mekanizmasına da sözleşme-içi koruma denilmektedir.¹ Sözleşme-içi koruma yöntemi, insan haklarının uluslararası alanda korunmasında en yaygın yöntemlerin başında gelir ve genel olarak rapor, bireysel ve devletlerarası şikâyet ve soruşturmaya dayalı denetim şeklinde gerçekleşir. Bu denetimi yapmak üzere, ilgili sözleşme ile Komite veya Komisyon adıyla bir organ kurulur.

Sözleşme-dışı koruma yöntemi ise, ilk olarak 1919 tarihinde kurulan Uluslararası Çalışma Örgütü bünyesinde gerçekleşmiştir. Bu örgüt içinde, örgüte üye olan devletlerden taraf oldukları veya olmadıkları sözleşmeler ve tavsiye kararları hakkında rapor sunması ve bireysel şikâyetleri almaları öngörülmüştür.² İlk olarak, örgütlenme özgürlüğünü konu edinerek oluşturulan sözleşme-dışı koruma yönteminin hukuksal dayanağı, Uluslararası Çalışma Örgütü Anayasası'nın Başlangıç bölümündeki "örgütlenme özgürlüğü ilkesi" ve 1944 tarihli Filadelfiya Bildirisi'nin "ifade ve örgütlenme özgürlüğünün, sürekli bir ilerlemenin kaçınılmaz koşulu" olduğunu belirten kuralı olmuştur. Bu kapsamda, örgütlenme özgürlüğüne ilişkin ihlal iddialarını içeren başvurular, 87 ve 98 Numaralı Sözleşmeleri onaylamasalar dahi, örgüte üye devlet olmaları sebebiyle işleme alınmıştır. Günümüzde sözleşme-dışı koruma yöntemi, Birleşmiş Milletler nezdinde işletilir ve bu yöntem örgütün kurucu metni olan Birleşmiş Milletler Şartı'na bağlı olarak yapılır. Bu nedenle, "Şart temelli usuller" yahut "Şart temelli denetim usulleri" şeklinde de adlandırılır.³

Esasen Birleşmiş Milletler örgütü, kurulduğu ilk yıllarda insan haklarının korunması adına herhangi bir hukuki yol öngörmemiştir. Ancak zamanla örgüte insan hakları ihlallerini konu edinen çok sayıda başvuru yapılmıştır. Bunun üzerine örgüt, Birleşmiş Milletler Şartı kapsamında üye devletlerin işbirliği yükümlülüğünü göz önünde bu-

¹ Mesut Gülmez, "İnsan Haklarının Uluslararası Korunmasında Sözleşme-Dışı Sistemler ve Türkiye", Türkiye'de İnsan Hakları, TODAİE, Ankara, 2000, s. 162-163.

² Theodoor C. Van Boven, "Distinguishing Criteria of Human Rights", The International Dimensions of Human Rights, ed. Karel Vasak, Vol. I, Unesco, 1982, s. 46; Gülmez, s.164.

³ Henry J. Steiner, Philip Alston, Ryan Goodman, International Human Rights In Context, Law, Politics, Morals, Third Edition, 2008, s. 737; Mehmet Semih Gemalmaz, Ulusalüstü İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisine Giriş, 7. Baskı, Legal Yayıncılık, İstanbul, 2010, s.16.

lundurarak, İnsan Hakları Komisyonu'nun talebi ve Ekonomik ve Sosyal Konsey'in kararları doğrultusunda sözleşme-dışı koruma yöntemlerini uygulamaya başlamıştır. Söz konusu yöntemler ise 1235 Usulü, 1503 Usulü ve Özel Yöntemler olarak üçe ayrılmaktadır. Bu usuller arasında yer alan ve çalışma konumuzu oluşturan Özel Yöntemler, İnsan Hakları Konseyi Başkanı tarafından atanan farklı kişi veya çalışma gruplarınca yürütülmektedir. Bu kişilerden birisi de özel raportördür. Çalışmamızda da, Birleşmiş Milletler'in özel raportörlük kurumunun önemine, çalışma yöntemlerine ve özel raportörlerin çalışmaları sırasında karşılaştıkları sorunlara yer verilecektir.

I. ÖZEL YÖNTEMLER

Özel yöntemler, İnsan Hakları Komisyonu tarafından kurulan ve İnsan Hakları Konseyi tarafından devam ettirilen, belirli bir ülkenin insan hakları durumunu veya konusal meseleleri ele almak için yürütülen mekanizmalara verilen genel addir.⁴ Özel yöntemlerin önemli özelliği, dünyanın herhangi bir yerinde meydana gelen insan hakları iddialarına hızlı cevap verebilmeleridir.

Sözleşme-içi koruma mekanizmaları kapsamında hareket eden sözleşme organlarının aksine, bir devletin herhangi bir anlaşmayı onaylama gereği olmaksızın özel yöntemler devreye girebilir ve özel yöntemlere başvurmak için iç hukuk yollarının tüketilmiş olması gibi şekil şartları da gerekli değildir. Özel yöntemlere bireyler ve sivil toplum örgütleri bireysel ya da toplu olarak başvurabilirler. Bu kimselerin yapmış olduğu başvurular neticesinde, özel yöntem görevlileri belirli insan hakları durumları hakkında bilgi edinir ve bu başvurular yapacakları ülke ziyaretlerine önemli bir gerekçe teşkil eder.

Özel yöntemler, farklı kişi veya kişilerce yürütülür. Her bir özel yöntem görevlisinin yetki ve görevi, somut yöntemin şartları ve gereklerine göre tanımlanır. Ancak genel olarak özel yöntem yetkilileri, belirli ülkelerdeki veya bölgelerdeki (ülke çalışmaları) insan hakları durumlarını yahut dünya genelinde (konusal çalışmalar) gerçekleşen büyük insan hakları ihlallerini incelemek, izlemek, tavsiye etmek ve

⁴ Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights, Working with the United Nations Human Rights Programme: A Handbook for Civil Society, <http://www.ohchr.org/civilsocietyhandbook/>, s.109.

kamuoyuna açıklamak amacıyla görevlerini yerine getirir.⁵ Özel yöntemleri yürüten kişiler, ya özel bir raportör, Genel Sekreterlik özel temsilcisi, Genel Sekreter temsilcisi ya da bağımsız uzman şeklinde bir bireydir ya da çalışma grubu olarak addedilen bireylerden oluşan bir gruptur.⁶ Bu uzmanlar arasında bir hiyerarşi bulunmaz; yetkilerinin niteliği de farklılaşmaz. Buradaki fark, verilen yetkinin kapsamındadır. Bu kimseler, kişisel olarak en fazla altı yıl boyunca faaliyet yürütürler⁷ ve yürüttükleri faaliyetlerinden dolayı maaş ve başka herhangi bir maddi tazminat almazlar. Bu kişilere çalışmalarında yardımcı olmak üzere, Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği Ofisi görevlidir. Bu kapsamda Komiserlik, personel desteği, lojistik yardım ve araştırma yardımı sağlar.

Özel yöntem görevlileri, çeşitli kaynaklardan insan haklarına ilişkin süreklilik arz eden bir biçimde bilgi edinirler ve edindikleri bu bilgileri analiz ederler. Birleşmiş Milletler'in bünyesinde veya dışında faaliyet gösteren hem hükümet örgütleriyle hem de hükümet-dışı örgütlerle iletişim kurar ve bilgi alışverişinde bulunurlar. İddia edilen ihlaller hakkında devletlerden açıklama yapmalarını isterler ve gerektiğinde, devletlerin insan haklarını güvence altına almalarını ve koruma tedbirlerini uygulamalarını talep ederler. Şartların oluşması halinde ise, devletler hakkındaki endişelerini medya veya diğer yollarla kamuya iletirler. Görev alanlarına dâhil konularda insan hakları durumunu değerlendirmek için ülke ziyaretleri gerçekleştirir ve bu ziyaretler sonucunda devletlere tavsiyelerde bulunurlar. Ülke ziyaretleri, özel yöntem görevlilerinin önemli yetkilerinden birisidir. Bu yetki sayesinde, insan hakları ihlallerinin gerçek ve potansiyel mağdurlarıyla doğrudan iletişim kurabilirler ve bu kimselerin haklarının korunması için acil çağrılarda bulunabilirler. Bunun sonrasında ise, bireysel şikâyetler ya da daha genel konularla ilgili devletler ile doğrudan iletişim kurularak, insan haklarının korunması amacıyla hareket ederler. Ülke gerçeklerini tespit etmek amacıyla yapılan bu ziyaretler

⁵ Ibid, s.107.

⁶ Lyal S. Sunga, "The Special Procedures of the UN Commission on Human Rights: Should They Be Scrapped?", *International Human Rights Monitoring Mechanism: Essays in Honour of Jacob Th. Moller*, Gundmundur Alfredsson (ed.), Martinus Nijhoff Publishers, 2001, s. 234.

⁷ Manuel of Operations of the Special Procedures of the Human Rights Council, 2008, para. 7, s. 6.

neticesinde, önerilerini de içeren rapor hazırlanır ve devletle ilgili bu raporlar, insan hakları alanında faaliyet gösteren insan hakları organlarının bilgisine açık hale gelir. Bu kapsamda, 2008 tarihli Özel Yöntemler El Kitabı⁸'na göre özel yöntemlerin başlıca işlevleri şu şekilde sıralanmıştır:⁹

- Konusal bir sorunu veya ülke durumunu analiz eder.
- Hükümet(ler)in ve diğer ilgili aktörlerin alması gereken önlemleri tavsiye eder.
- Birleşmiş Milletler organlarını ve kurumlarını, özellikle İnsan Hakları Konseyi'ni ve uluslararası toplumu belirli durumları ve sorunları ele alma gereği konusunda uyarır. Bu bağlamda, erken uyarıda bulunma ve önleyici tedbirleri teşvik etmede rolleri vardır.
- İlgili devletlerden acil eylemde bulunulmasını talep eder ve insan hakları ihlalleri ile ilgili iddialara cevap vermeleri ve tazminat sağlamaları için çağrılarda bulunarak; ihlallerin mağdurları adına savunuculuk yapar.
- Belirli insan hakları sorunlarını ele almak ve hükümetlerle sivil toplum kuruluşları ve hükümetler arası örgütler arasında işbirliğini teşvik etmek için uluslararası ve ulusal toplulukları ve İnsan Hakları Konseyi'ni harekete geçirir.
 - Tavsiyelerinin takibini yapar.

II. ÖZEL RAPORTÖRLER

A. Özel Raportörlerin Önemi

Uluslararası insan haklarının genel ilkelerinin belirlenmesi ve bu alanda belirli standartların oluşturulması amacıyla bir dizi bağlayıcı niteliğe haiz olan ve olmayan belge kabul edilmiştir. Bu girişimlerin

⁸ Bahsi geçen El Kitabı, ilk olarak 1999 yılında özel yöntem görevlilerinin 6. Yıllık Toplantısında kabul edilmiştir. Ancak Birleşmiş Milletler'in insan hakları sisteminin değişen yapısı, görevlerle ilgili yeni gelişmeler göz önünde bulundurularak ve devletlerin, sivil toplum kuruluşlarının bu konudaki görüşleri göz önünde bulundurularak 2008 yılında revize edilmiştir. El Kitabı'nın yeni hali, Haziran 2008 yılında 15. Yıllık Özel Yöntemler Toplantısı'nda kabul edilmiştir.

⁹ Manuel of Operations of the Special Procedures of the Human Rights Council, 2008, para. 5, s. 5

ardından, Birleşmiş Milletler örgütü insan haklarına ilişkin kabul ettiği belgelerde yer alan normların uygulanıp uygulanmadığını raporlama, izleme ve yerine getirme yoluyla takip etmek üzere harekete geçmiştir. Böylece Birleşmiş Milletler Şartı'nın 2. maddesinin 7. fıkrasında düzenlenen devletlerin iç işlerine müdahale etmeme ilkesine rağmen, insan haklarının iç hukuklardaki durumunu bireyler eliyle inceleme ve elde edilen sonuçları kamuoyuyla açıklamak şeklinde bir süreci başlatmıştır. İşte önemli yetkilerle donatılmış ve detaylı araştırmayı amaç edinmiş özel raportörler, bu amaç için geliştirilen mekanizmalardan birisidir. Bu çerçevede özel raportörler, birincil görevleri gerçeği bulma ve raporlama olan bağımsız Birleşmiş Milletler uzmanlarıdır.¹⁰ Dolayısıyla özel raportörlerin atanması ve faaliyet yürütmesi, devletlerin egemenliği ilkesini göz ardı ederek, ciddi insan hakları ihlallerini ele almaya yönelik bir girişimdir. Bu nedenle, Birleşmiş Milletler eski Genel Sekreteri Kofi Annan tarafından Birleşmiş Milletler'in insan haklarını koruma çabalarında özel raportörlük kurumu "önemli bir unsur" ve Birleşmiş Milletler sisteminin "taç mücevheri" olarak tanımlanmıştır.¹¹ Aynı şekilde Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiseri Louise Arbour'da özel raportörleri "insan haklarının ön cephesi"¹² olarak adlandırarak, özel raportörlere özel önem atfetmiştir.

İnsan haklarının korunmasında özel yöntemler olarak adlandırılan usul içinde yer alan özel raportörlük kurumu, Birleşmiş Milletler'in insan haklarını dünya genelinde korumak ve devletlerin yükümlülüklerini gerçekleştirmeleri için kullandığı temel yöntemlerden birisidir. Özel raportörler, baskıcı yönetimi benimsemiş rejimlerde dâhil olmak üzere dünyanın çeşitli ülkelerinde insan haklarının korunmasında, geliştirilmesinde ve ağır ihlal sorunlarının çözüme kavuşturulmasında önemli rol oynamışlardır.¹³ Bunun önemli bir nedeni, özel raportörlerin birebir hak ihlalinin kaynağıyla temas edebilmesinden kaynaklıdır. Bu nedenle söz konusu kurum, Birleşmiş Milletler İnsan Hakları

¹⁰ Ingrid Nifosi, *The UN Special Procedures in the Field of Human Rights*, Intersentia, Oxford, 2005, s. 46.

¹¹ Bu tanımlama Kofi Annan tarafından ilk kez 2006 yılında kullanılmıştır. Bkz: <http://www.un.org/apps/news/story.asp?NewsID=20770#.VjO8cbQT1H8>, 01.04.2018.

¹² Surya P. Subedi, "Protection of Human Rights through the Mechanism of UN Special Rapporteurs", *Human Rights Quarterly*, Vol. 33, No. 1, 2011, s. 203.

¹³ *Ibid*, s. 201.

Yüksek Komiserliği Ofisi tarafından, “uluslararası insan hakları sisteminde doğrudan erişimi sağlayabilen en önemli mekanizma” olarak tanımlanmıştır.¹⁴

Özel raportörlerin temel görevi, insan hakları ihlal iddialarını incelemek, izlemek, tavsiyede bulunmak ve kamuya açıklamaktır. Böylece, dünya çapında insan haklarının korunması ve tanıtılmasında kritik bir rol oynarlar. Çalışma konularına ise kişisel, siyasi, ekonomik ve sosyal olması fark etmeksizin tüm hak türleri dâhildir. Bu görevlerini, 2006 yılına kadar İnsan Hakları Komisyonu, 2006 yılından beri ise İnsan Hakları Konseyi bünyesinde yürütürler. Raportörlerin çalışma alanları konusal veya ülkesel olmaktadır. Ülkesel olması durumunda, belirli bir ülkede insan haklarının gelişimi veya ihlalleri hakkında rapor hazırlarlar. Konusal görev üstlenmeleri halinde ise, belirli bir hak ve özgürlüğün durumunu rapor ederler. 1960 yılının sonlarından beri varlığını koruyan özel raportörler, keyfi gözaltı, işkence, kölelik, kadına yönelik şiddet ve çocukların hakları gibi oldukça geniş insan hakları konularında çalışırlar. Ayrıca Ruanda, Şili, Burma, Kamboçya, Haiti, Liberya gibi pek çok ülke özelinde çalışmışlardır. Ancak genel olarak bakıldığında özel raportörlerin bir ülkede veya bölgede acil müdahale gerektiren ciddi insan hakları ihlallerini incelemek üzere görevlendirildiği gözlenir. Pek tabii belirli bir ülkeye veya bölgeye raportör atanması, uluslararası toplumun o ülkede veya bölgede insan haklarının korunmasına ilişkin endişeleri olduğunu da ortaya koyar ve bu durumun ortadan kaldırılması için bir baskı oluşturur.

Özel raportörler, sadece izleme ve olgu bulma değil, aynı zamanda standart ortamlar aracılığıyla insan haklarının desteklenmesi ve korunması için çok önemli işleve sahiptirler. Uluslararası insan hakları hukukunun ayrıntı hale getirilmesini, yorumlanmasını ve uygulanmasını önemli ölçüde etkilerler ve Birleşmiş Milletler'in insan hakları çalışmalarından toplumu haberdar etmektedirler. Özel raportörlerin kuruluşu aynı zamanda, insan hakları ihlallerinin mağdurları için hızlı ve somut faydalar yaratabilecek ve hem ulusal hem de uluslararası medyada bu tür ihlallere dikkat çekebilecek canlı, özerk ve esnek bir mekanizmadır.

¹⁴ Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights, United Nations Special Procedures, Facts and Figures, 2013, s. 1.

2. Özel Raportörlerin Ortaya Çıkışı

Birleşmiş Milletler, kurucu belgesi olan Birleşmiş Milletler Şartı'nın 1. maddesi uyarınca, uluslararası barış ve güvenliği ve kişilerin haklarına ve özgürlüklerine saygının gerçekleştirilmesi için uluslararası işbirliğini sağlamayı amaç edinen devletlerarası bir örgüttür. Şart'ın ilk maddesinden de anlaşılacağı üzere, örgütün başlıca amaçları arasında insan haklarının korunması yer almaz. Yalnızca insan haklarına ve özgürlüklerine saygının geliştirilip güçlendirilmesi için uluslararası işbirliğini sağlamayı amaçlar. Ancak bu düzenleme Birleşmiş Milletler örgütü bünyesinde bir insan hakları sistemi olmadığı anlamına da gelmez. Nitekim Birleşmiş Milletler, aynı zamanda insan odaklı bir örgüttür. Bu nedenle örgüt, kuruluşundan bu yana insan haklarına saygıyı gerçekleştirebilmek adına çeşitli girişimlerde bulunmuştur.

Önceleri bu girişimler, yalnızca insan haklarına ilişkin genel ilkelerin belirlenmesine yöneliktir ve erken dönemlerde insan haklarının korunması fikri henüz geçerli hale gelmemiştir. Şart'ın 62. maddesi gereğince, ekonomik, sosyal, kültürel, eğitim, sağlık alanlarında araştırma yapma ve rapor hazırlama yetkisine sahip olan Ekonomik ve Sosyal Konsey, bu kapsamda insan haklarına etkin bir biçimde saygı gösterilmesini sağlamak üzere tavsiyelerde bulunma yetkisine sahip kılınmıştır. Aynı maddede, Konsey'in yetki alanına giren konulara ilişkin Genel Kurul'a sunmak üzere sözleşme hazırlayabileceği de kabul edilmiştir. Ekonomik ve Sosyal Konsey, kendisine verilen görevleri yerine getirmek üzere, Şart'ın 68. maddesinin "ekonomik ve sosyal konularda ve insan haklarının ilerletilebilmesi için komisyonlar kurabileceği" şeklindeki hükmüne dayanarak 1946 yılında İnsan Hakları Komisyonu'nu kurmuştur.¹⁵ Ekonomik ve Sosyal Konsey'in tali bir organı olarak 1946 ve 2006 yılları arasında faaliyet gösteren İnsan Hakları Komisyonu, Evrensel İnsan Hakları Bildirisi ve diğer insan hakları sözleşmelerini hazırlayan organdır.¹⁶ Yerine getirdiği bu görevlerle insan haklarının genel ilkelerinin belirlenmesine önemli katkılarda

¹⁵ Ulrika Sunberg, "Five Years of Working in the UN Commission on Human Rights: Some Reflections for the Future Work of the UN Human Rights Council", International Human Rights Monitoring Mechanism: Essays in Honour of Jacob Th. Moller, , Gundmundur Alfredsson (ed.), 2nd Revised Edition, Martinus Nijhoff Publishers, 2009, s. 153.

¹⁶ Nifosi, s. 6-7.

bulunmuştur. Ancak sadece standartların belirlenmesi insan haklarına saygının sağlanması için yeterli olmamıştır. Bunun için insan haklarının ilgili örgüt tarafından etkin bir şekilde korunması da gerekir. Bu nedenle İnsan Hakları Komisyonu, ilk yıllarında sadece standart belirleme şeklinde faaliyet yürütmesinden dolayı insan haklarının korunması noktasında yetersiz kalmıştır.

Öyle ki, Birleşmiş Milletler örgütünün 1945 yılında kurulmasından sonra, bireyler ve hükümet-dışı kuruluşlar insan haklarının ihlal edildiği iddiasıyla çok sayıda şikâyette bulunmuşlardır. 1947-1957 tarihleri arasında, yaklaşık olarak altmış beş bin dilekçe örgüte ulaşmıştır. Bu sayı devam eden yıllarda da, her yıl yirmi bin olacak şekilde artmıştır.¹⁷ 1947 yılında Ekonomik ve Sosyal Konsey'in kararı ile Komisyon'un bireylerden gelen şikâyetleri alma yetkisi kabul edilmiştir¹⁸ ancak bu yetki sınırlı bir yetki olarak tanınmıştır. Nitekim Komisyon'un bu tür şikâyetlerle ilgili herhangi bir harekete geçme yetkisi kabul edilmemiştir.¹⁹ Buna paralel olarak Komisyon'da, devletlerin egemenlik alanına müdahale anlamına geleceği için insan hakları ihlallerine karşı harekete geçme yetkisinin olmadığını belirtmiştir.²⁰ İnsan hakları ihlalleri hakkında gelen şikâyet sayısının devam etmesi üzerine, 1959 yılında Ekonomik ve Sosyal Konsey'in diğer bir kararıyla, Komisyon'un gelen şikâyetleri toplama, danışma ve ilgili devletlerden cevap isteme yetkisi tanınmış ancak yine bu organa şikâyetle ilgili herhangi bir harekete geçme yetkisinin olmadığı tekrarlanmıştır.²¹ Bu karar kapsamında Konsey, BM Genel Sekreterliğinden başvurular hakkında iki ayrı liste tutmasını istemiştir. Bu listelerden biri, genel insan hakları ile ilgili tüm başvuruların yer aldığı aleni bir liste; diğeri ise tüm ülkeler hakkında gelen özel başvurulara dair kısa bilgilerin yer

¹⁷ Mesut Gülmez, Birleşmiş Milletler Sisteminde İnsan Haklarının Korunması, Türkiye Barolar Birliği, Ankara, 2004, s. 383.

¹⁸ Communications Concerning Human Rights, ESCOR Res. 75 (V), U.N. ESCOR, 5th Sess., at 20, U.N. Doc. E/573 (1947); Sundberg, s. 154.

¹⁹ Marc Limon, Hilary Power, History of the United Nations Special Procedures Mechanism, Origins, Evolution and Reform, Universal Rights Group, 2014, s. 4; Nifosi, s. 8.

²⁰ Ekonomik ve Sosyal Konsey'in ve Komisyon'un belirtilen tarihler arasında harekete geçme yetkisini kabul etmemeleri, uluslararası doktrinde "no power to act doctrine" olarak adlandırılmıştır. Bkz. Nifosi, s. 8; Limon, Power, s. 4.

²¹ Communications Concerning Human Rights, ESCOR Res. 728 (F), U.N. ESCOR, 28th Sess., Supp. No. 1, at 19, U.N. Doc. E/3290 (1959).

aldığı gizli bir listedir. Kararda, gizli listenin, Komisyon toplantıları öncesinde üyelerine dağıtılması ve bu listede yer alan şikâyetlerin bir nüshasının da, hakkında başvuru yapılan ülkeye cevap verme hakkı da tanınarak gönderilmesi yer almıştır. Ülkelerden gelen cevaplar ise, karara göre, Komisyon tarafından değerlendirilecektir. Konseyin 1959 tarihinde öngördüğü bu sistem, Komisyon üyelerinin hak ihlallerin hakkında herhangi bir harekette bulunma, inceleme veya soruşturma yapma yetkisi vermemiştir. Yalnızca Komisyon'un bu ihlaller hakkında bilgilenebilmesine ve haberdar olmasına vesile olmuştur.

İlerleyen yıllarda, Komisyon'un insan hakları ihlallerini ele alma yönteminde değişiklikler olmaya başlamıştır. Bunun nedeni, örgüte üye olan devlet sayısının artmasıyla beraber kendisine gelen şikâyet sayısının artmasıdır. 1963 yılında İnsan Hakları Komisyonu Başkanı liderliğindeki bir heyet tarafından, ülkedeki Budist topluluğundaki insan hakları durumunu incelemek üzere Vietnam'a yapılan bir ziyaret, özel yöntemler ve raportörlük kurumlarının öncüsü olmuştur.²² Bunun devamında Ekonomik ve Sosyal Konsey, 1967 yılında Komisyon'dan Güney Afrika'daki ırk ayrımcılığı ve apartheid uygulamaları hakkında araştırmalar yapmasını istediği²³ dönemde, Komisyon'un Birleşmiş Milletler üyesi devletlerin herhangi birinde insan hakları ihlalleri hakkında inceleme yapma ve kamuoyu tartışması oluşturmaya ilişkin 1235 (XLII) sayılı kararını kabul etmiştir. Bu karar, Komisyon tarafından herhangi bir ülkede insan haklarının durumunu incelemek için özel raportörlerin atanmasının yolunu açmıştır. Örneğin, Komisyon ilgili karara dayanarak 1967'de Güney Afrika'da bir geçici çalışma grubu oluşturmuştur. Güney Afrika'da uygulanan ırk ayrımcılığına bağlı insan hakları ihlallerinin durumuyla ilgili Komisyon tarafından geliştirilen özel yöntemlerin ilk örneği olmuştur. Başka bir özel yöntem ise 1968'de, Genel Kurul tarafından İsrail'de gerçekleşen insan hakları ihlalleriyle ilgili olarak kabul edilmiştir. İlgili devlet özelinde Genel Kurul, "İşgal Altındaki Topraklarda Yaşayan Nüfusun İnsan Haklarını Etkileyen İsrail Uygulamalarını Araştırmaya Yönelik Özel

²² Sunga, s. 263-264.

²³ Philip Alston, "The Commission on Human Rights", The United Nations and Human Rights-A Critical Appraisal, Philip Alston (ed.) Clarendon Press, Oxford, 1992, s. 143.

Komite" oluşturmuştur.²⁴ Özel raportörlük kurumuna ilişkin ilk adım 1979 yılında atılmıştır. 1974 yılında, demokratik yollarla seçilmiş hükümetin askeri darbeye devrilmesinin ardından, Şili'deki gelişmelerle ilgili olarak 1979 yılında bugünkü haliyle ülkesel konuya sahip ilk özel raportör atanmıştır. Daha sonraları bu atamalar yoğunlaşarak devam etmiştir. 1980'li yılların başında El Salvador, Ekvator, Bolivya ve Guatemala ve 1984 yılında da Afganistan ve İran'daki insan hakları durumuyla ilgili özel raportör atamaları yapılmıştır.

1980 yılında İnsan Hakları Komisyonu, dünyanın herhangi bir yerinde işlenen insan hakları ihlallerini ele almak için konusal özel yöntemlerin başlangıcı olarak, Zorla veya İstenmeyen Kayıplar Çalışma Grubu'nu oluşturmuştur.²⁵ 1982 yılının Ağustos ayında atanan ilk konusal bireysel raportör, Yargısız, Özet ve Keyfi İfadeler konusunda özel raportördür.²⁶ 1985 yılında da, İşkence ve Diğer Zalim, İnsanlık ve Aşağılayıcı Muamele konularında özel raportör görevlendirildi. Konusal veya ülkesel özel yöntem mekanizması Komisyon'un neredeyse her yıl oturumlarında kabul edilerek 1980 ve 1990 yıllarında da devam etmiştir. 1998 yılında da Komisyon ekonomik, sosyal ve kültürel hakların çeşitli yönlerini ele alan yeni özel raportörler tayin etmiştir.²⁷ Özel yöntemler kapsamında yalnızca hükümetlerin faaliyetleri incelenmez; farklı örgütlerinde faaliyetleri ele alınır. Örnek olarak, 1990'larda Laurent Kabila liderliğindeki isyancı örgütün güçleri tarafından işlendiği iddia edilen katliamların raporlarını incelemek üzere Demokratik Kongo Cumhuriyetine bir raportör atanmıştır.

1990'lı yıllar insan haklarının geniş bir alanında özel yöntem mekanizmalarının çoğaldığı yılları temsil etmektedir. Örneğin, 1990'ların sonuna doğru yaklaşık yirmi altı ülke görevlisi varken, yirmi yedi de konusal görev yürütölmekteydi. Günümüzde ise, 31 Aralık 2017 ta-

²⁴ Subedi, s. 207.

²⁵ David Weissbrodt, "The Three "Theme" Special Rapoorteurs of the UN Commission on Human Rights", *The American Journal of International Law*, Vol. 80, No. 3, 1986, s. 685.

²⁶ Marc J. Bossuyt, "The Development of Special Procedures of the United Nations Commission on Human Rights", *Human Rights Law Journal*, 1985, Vol. 6, No. 2-4, s. 186-188.

²⁷ Christophe Golay, Claire Mahon, Ioana Cismas, "The Impact of the UN Special Procedures on the Development and Implementation of Economic, Social and Cultural Rights", *The International Journal of Human Rights*, Vol. 15, No. 2, 2011, 299-318, s. 299.

rihinden itibaren geçerli olan ve halen devam eden kırk dört tematik görev ve on iki ülke görevlisi vardır. Bu görevlerin bir kısmı, Çalışma Gruplarının yanı sıra özel raportörler tarafından yürütülmektedir. Mevcut durumda, kırk dört konusal görevin otuz ikisi özel raportör tarafından yürütülürken; on iki ülke görevlisinin de yedisinin özel raportör olduğu görülmektedir.²⁸

3. Özel Raportörlerin Çalışma Alanları

Özel raportörler, insan hakları ihlallerini incelemek, bu konuda hazırlanan raporlarını Ekonomik ve Sosyal Konsey, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu ve dünya kamuoyuna açıklamak amacıyla faaliyet yürütürler. Çalışma konularını oluşturan insan hakları ihlalleri ya belirli bir ülkedeki insan haklarının durumuna ya da dünyada yaygın bir şekilde gündem olan konulara ilişkin olmaktadır. Bu nedenle özel raportörlerin çalışma alanları, somut bir insan hakkı ihlaline ilişkin ya da belli bir ülkeye yönelik insan hakları ihlallerinin incelenmesi amacıyla “konusal” ya da “ülkesel” yöntemler şeklinde ikiye ayrılır.²⁹

a. Konusal Çalışma Alanı

Konusal çalışma alanı kapsamında özel raportörler, insan hakları sözleşmelerine taraf olup olmadığına bakmaksızın Birleşmiş Milletler’e üye tüm devletlerde, belirli bir konu kapsamında, insan hakları ihlallerine ilişkin soruşturma yapmaktadırlar.³⁰ Konusal çalışma alanına ve-sile olan ilk karar, Ekonomik ve Sosyal Konsey’in 1235 sayılı kararıdır. İlgili karar kapsamında normatif dayanağını bulan özel raportörler, ilk konusal çalışmalarını 1979 tarihinde gözden kaybolmaları incelemek üzere yürütmüştür. Belirtilmelidir ki, bu konuda özel raportörlerin yanı sıra, iki uzman ve 1980 tarihinde kurulan çalışma grubu da faaliyet yürütmüştür. Bu tarihlerden sonra ekonomik, sosyal, kültürel haklar da dâhil olmak üzere özel raportörler pek çok konuda çalışmışlardır. Birleşmiş Milletler’in resmi internet sitesinin 2018 tarihli verilerine

²⁸ <http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/SP/Pages/Currentmandateholders.aspx>, 04.06.2018.

²⁹ Rhona K. M. Smith, *Text and Materials on International Human Rights*, Second Edition, Routledge, 2010, s. 199; Nifosi, s. 55.

³⁰ *Manuel of Operations of the Special Procedures of the Human Rights Council*, 2008, para. 4, s. 5.

göre, farklı şekillerde yürütülen mevcut 44 konusal özel yöntem bulunmaktadır. Bunlardan otuz ikisi özel raportör, altısı çalışma grubu, altısı da bağımsız uzman tarafından yürütülmektedir. Özel raportörler tarafından yürütülen konusal çalışmaları arasında, gelişme hakkı, engelli hakları, eğitim hakkı, çevre hakkı, yiyecek hakkı, düşünce ve ifade özgürlüğü, barışçıl toplanma ve dernek kurma hakkı, hâkimlerin ve avukatların bağımsızlığı, yerli halkların hakları, insan ticareti yasağı gibi konular yer almaktadır. Türkiye özelinde konusal çalışmalara baktığımızda, çeşitli defalar raportörlerin incelemelerde ve ziyaretlerde bulunduğu gözlenmektedir. 1982 tarihinde Yargısız İnfazlar Özel Raportörü'nün yürüttüğü faaliyetler kapsamında Türkiye'de ele alınmış ve hakkında raporlar hazırlanmıştır. 1986 yılında Din Üzerine Özel Raportör, 1994 tarihli İşkence Üzerine Özel Raportörü ve 1994 tarihinde atanan Yargıç ve Avukatların Bağımsızlığı Özel Raportörü'nde hazırladığı raporlarda Türkiye'ye yer vermiştir. 2000'li yıllarda da Türkiye nezdinde konusal çalışmalar devam etmiştir. Eğitim, zehirli atıklar, terörle mücadele, kadına karşı şiddet, hâkimlerin bağımsızlığı, mülteciler, ifade özgürlüğü, işkence gibi konular bunlar arasındadır. 2018 yılında ise Türkiye özelinde örgütlenme özgürlüğü, konut, terörle mücadele ve insan hakları savunucularını ele almak üzere konusal çalışmalar yürüten özel raportörler bulunmaktadır.³¹

b. Ülkesel Çalışma Alanı

Özel raportörlerin ülkesel çalışma alanlarını, belli bir ülkeye yönelik ileri sürülen tüm insan hakları ihlal iddiaları oluşturur. Yalnızca belirli bir ülke veya belli topraklarda yaşanan insan hakları ihlallerini incelemek üzere atanan özel raportörlük uygulamasına, tarihsel olarak konusal yöntemlerden daha önce başlanmıştır.³² Birleşmiş Milletler'in resmi internet sitesinin 2018 tarihli verilerine göre, 12 ülkesel çalışma alanı bulunmaktadır. Bunlardan sekizi özel raportör tarafından yürütülürken, dördü bağımsız uzmanlar tarafından yerine getirilmektedir. Özel raportörler tarafından şu anda, Belarus, Kamboçya, Kore, Eritre, İran, Myanmar, Filistin ve Suriye'deki insan hakları durumuna iliş-

³¹ http://spinternet.ohchr.org/_Layouts/SpecialProceduresInternet/ViewCountryVisits.aspx?Lang=en&country=TUR, 04.06.2018.

³² Gülmez, 2000, s. 170.

kin çalışmalar yürütülmektedir.³³ Türkiye özelinde ise ülkesel çalışma türü henüz hiç yapılmamıştır.

4. Özel Raportörler'in Atanmasına ve Faaliyetlerine İlişkin Genel Esaslar

Özel raportörler, daha önce Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Konsey'in bir yan kuruluşu olan İnsan Hakları Komisyonu, 2006 yılından beri Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun bir yan kuruluşu olan İnsan Hakları Konseyi³⁴ tarafından yönetilen ve "özel yöntemler" olarak bilinen sistemin parçası olarak geliştirilmiştir. Birleşmiş Milletler, insan haklarını yapıcı diyalog, katılım ve hükümetlerle işbirliği gibi çeşitli yollarla desteklemeyi ve korumayı amaçlar ve özel raportörlerde bu çabaların bir parçasıdır.

Birleşmiş Milletler özel raportörleri, BM insan hakları sisteminin kamuoyu yüzü olarak kabul edilir ve yaptıkları işlerde yüksek derecede özerkliğe sahiptirler.³⁵ Bu özerklik kapsamında raportörler, geniş kapsamlı bir hareket özgürlüğünden, düşünce ve ifade özgürlüğünden faydalanırlar. Uygulamada özel raportörler, zorlayıcı güce sahip değildir. Diğer bir deyişle, yaptırım gücü bu kişilerde bulunmaz. Denetleme, danışma, tavsiye veya izleme fonksiyonlarına sahiptirler. Diğer uluslararası yargısal veya siyasi nitelikte organlara benzer şekilde, devletler nezdinde bağlayıcı güce haiz olmayan tavsiyelerde bulunurlar. Yetkileri, devletlerin insan hakları sözleşmelerine taraf olmasından kaynaklanmaz. Bunun için ilgili devletin Birleşmiş Milletler örgütüne üye olması yeterlidir.

Özel yöntemler çerçevesinde görevlendirilen raportörler, İnsan Hakları Konseyi Başkanı tarafından atanırlar. İnsan Hakları Konseyi'nin 5/1 sayılı kararına göre, sivil toplum kuruluşları ya da BM kurumları, hükümet dışı ve hükümetler arası kuruluşlar ve hükümetler özel raportörler olarak atanacak kişileri aday gösterebilir

³³ <http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/SP/Pages/Currentmandateholders.aspx>, 04.06.2018.

³⁴ Konsey, Birleşmiş Milletler reformunun bir parçası olarak, insan haklarını korumak ve teşvik etmek için BM sistemini yeniden canlandırmak ve daha etkili hale getirmek amacıyla kurulmuştur.

³⁵ Subedi, s. 209.

veya özel kişiler bağımsız adaylıklarını koyabilirler.³⁶ Atama yapılırken, Konsey Bürosunun görüşü alınır. Atanacak olan raportörlerde, uzmanlık, profesyonellik, deneyim ve bağımsız olma şartları aranır. Bu nedenle atanacak olan kişilerin, bir kere atandıktan sonra artık vatandaşı oldukları ülkeleriyle olan bağlarını koparmaları beklenir. Atamalarda adil bir coğrafi ve cinsiyet dağılımı dikkate alınır. Atanan raportörler, Birleşmiş Milletler'in çalışan memuru statüsünde değildir. Çalışmaları için herhangi bir maaş almazlar. Yaptıkları masraflar Birleşmiş Milletler örgütü tarafından karşılanır. Özel raportörler, ülkesel çalışma alanları için bir yıllığına; konusal çalışmalarda ise üç yıllığına atanırlar ve görev süreleri bir yıl ve üç yılın sonunda gözden geçirilir ve tekrar aynı süreyle atanabilirler. Ancak 1999 yılında Komisyon kararıyla, raportörlerin en fazla altı yıl çalışabilecekleri öngörülmüştür.

Özel raportörler, diğer Birleşmiş Milletler çalışanları gibi ayrıcalık ve bağımsızlıklardan yararlanırlar. Birleşmiş Milletler örgütü bünyesinde faaliyet gösteren kimselerin bu durumları, Birleşmiş Milletler Şartı'nın 105. Maddesinin ikinci fıkrasından kaynaklanır. Söz konusu düzenlemeye göre, "Birleşmiş Milletler üyelerinin temsilcileri ile örgütün memurları da, aynı şekilde, örgütle ilgili görevlerini tam bir bağımsızlık içinde yerine getirebilmek için gerekli ayrıcalık, bağımsızlık ve dokunulmazlıklardan yararlanır." Bu düzenleme ile örgütün üye devletlerinin temsilcileri ve memurların ayrıcalık ve bağımsızlıklardan yararlanacağı hüküm altına alınmıştır. Özel raportörler de bu kapsamda değerlendirilmektedir. Aynı maddenin üçüncü fıkrasıyla Genel Kurul'a bu amacın gerçekleşmesi için tavsiyelerde bulunma ve sözleşme hazırlama yetkisi de verilmiştir. Buna dayanarak Genel Kurul, 1946 tarihinde Birleşmiş Milletler Ayrıcalık ve Dokunulmazlık Sözleşmesi'ni kabul etmiştir. Sözleşme'ye göre, özel yöntemler kapsamında atanmış özel raportörler, yasal olarak "misyon uzmanları" şeklinde sınıflandırılmış ve VI. maddesinin 22. bölümünde sıralanan ayrıcalık ve dokunulmazlıklardan yararlanacakları hüküm altına alınmıştır. Buna göre özel raportörler, tutuklama ve gözaltına alınma ve el bagajlarına el konulma, görevlerini yerine getirdikleri sırada söyledikleri söz ve yazılar ya da davranışlarla ilgili olarak, her türlü yasal

³⁶ Human Rights Council, 5/1. Institution-building of the United Nations Human Rights Council, para. 42.

takibe karşı dokunulmaz iken; tüm evrak ve dokümanların dokunulmazlığına, Birleşmiş Milletler örgütü ile iletişimi sağlamak amacıyla şifreler kullanma ve kuryeyle ya da mühürlenmiş zarflarla mektup ve belge alma hakkı, döviz ve parasal sınırlamalarda geçici resmi hükümet görevlilerine gösterilen kolaylıklardan yararlanma ve diplomatik temsilcilere tanınan kişisel bagajlarına ilişkin aynı kolaylıkların gösterilmesi ayrıcalığına sahiptirler.

Özel raportörlerin, yürüttükleri faaliyete ilişkin sahip oldukları ayrıcalık ve dokunulmazlıklar ile ilgili konular, Uluslararası Adalet Divanı tarafından 1989 ve 1999 yıllarında verilen iki farklı danışma görüşünün konusu olmuştur.³⁷ İlk dava, Romanya hükümeti tarafından Ayrımcılığın Önlenmesi ve Azınlıkların Korunması Alt Komisyonu'nun özel raportörünün, bu sıfatla hazırladığı kişisel raporunu sunmak üzere Cenevre'ye seyahat etmesinin engellendiği D. Mazilu hakkındadır.³⁸ Divan 1989 tarihli danışma görüşünde, 1946 tarihli Sözleşme'nin VI. maddesinin 22. bölümüne atıfta bulunmuştur ve BM memurlarından başka, BM tarafından verilen bir görevi yerine getiren kişilerin de 22. bölümde tanınan ayrıcalık ve dokunulmazlıklardan yararlandırılması gerektiğini belirtmiştir. Ayrıca, seyahat edip etmemesi fark etmeksizin, böyle bir görevin tüm aşamalarında raportörlerin tüm ayrıcalık ve dokunulmazlıklar kapsamında olduğunu hüküm altına almıştır. Bu gibi durumlarda, Sözleşme'nin 22. bölümündeki hükümlere bir çekince konulmadıkça, ilgili kişilerin kendi vatandaşı olduğu ya da ikamet ettiği devlete karşı koruma isteyebileceğini belirtmiştir. İkinci dava ise, 1995 yılında, BM uzmanı olarak yürüttüğü çalışmasına ilişkin bir röportajında hakaret içeren bir üslup kullandığı iddia edildiği için Malezya'da yargılanan, Hâkim ve Avukatların Bağımsızlığı Özel Raportörü Dato Param Cumaraswamy'nin durumuyla ilgilidir.³⁹ 1999 tarihli danışma görüşünde Uluslararası Adalet Divanı, bu davada Sözleşmenin VI. maddesinin uygulanabilir olduğunu belirtmiş ve görevlerini yerine getirirken söylediği sözlerden dolayı Bay Cumaraswamy'nin "her türden yasal süreçten dokunulmazlık hakkı-

³⁷ Manuel of Operations of the Special Procedures of the Human Rights Council, 2008, para.14, s. 8.

³⁸ Ademola Abass, Complete International Law, Text, Cases and Materials, Oxford University Press, 2012, s. 115.

³⁹ Ibid, s. 115.

na" sahip olduğuna karar vermiştir. Divan, Malezya mahkemeleri tarafından verilecek herhangi bir tazminat tutarından da raportörün muaf tutulması gerektiğini belirtmiştir. Ayrıca, Malezya hükümetinin uluslararası yükümlülüklerini yerine getirmesi ve Bay Cumaraswamy'nin dokunulmazlığına saygı gösterilmesi için, bu kararın yerel mahkemelere bildirme yükümlülüğü doğurduğunu da hüküm altına almıştır.

Özel raportörler, faaliyetleri dolayısıyla güvenlik ve sigorta hakkına da sahiptir.⁴⁰ Bu kişilerin güvenli bir şekilde çalışmaları, Birleşmiş Milletler'in Güvenlik Yönetimi Sistemi tarafından sağlanır. Bu sistem, Birleşmiş Milletler'in dünya genelinde çalışan memurlarının güvenlik ve emniyetini sağlamayı ve görevlerin yerine getirilmesinde karşılaşılabilecek riskleri azaltmayı amaçlar. Güvenlik Yönetimi Sistemi kapsamında, BM adına herhangi bir resmi seyahatte bulunan veya sözleşmeli statüsüne sahip olan herkes "memur" olarak kabul edilir ve bu kapsama özel yöntemler çerçevesinde atanan raportörler de dâhildir. Özellikle saha çalışmalarında, özel raportörler kendi istekleri doğrultusunda, İnsan Hakları Yüksek Komiserliği Ofisi ile istişareli bir şekilde ve ev sahibi hükümet ile ortak bir kararla, görevlerini yerine getirmeleri için gerekli olan gizlilikleri ihlal edilmeksizin, resmi güvenlik korumasına erişim hakkına sahip olacaklardır. Sigorta konusunda ise, BM, kendi görevlileri için hayat ve kaza sigortaları almalarını sağlamaktadır. Bu hususta 1980 yılında Uluslararası Çalışma Örgütü İdare Mahkemesi, uluslararası kuruluşların, kendi personellerinin potansiyel olarak tehlikeli bölgelere tayin edilmesi veya seyahat etmesi halinde sorumluluk aldığını ve bu kapsamda çalışanın yeterli sigorta kapsamına alınmadığı takdirde işverenin yararına olacak şekilde olağan dışı riskler üstlenmek zorunda olmadığını belirtmiştir. Bu doğrultuda, sigortanın kapsamı savaş, saldırı, yabancı düşmanlığı, devrim, isyan, ayaklanma, askeri ihtilal, isyan ve sivil kargaşa, sabotaj, bombalama, terörist faaliyetler, yabancı düşmanlığı kapsamında saldırı veya diğer tehdit nedenleriyle, doğrudan ya da dolaylı şekilde gerçekleşen sakatlıklar veya ölüm gibi kötü niyetli eylemlerdir. Önceleri sigortadan raportörler yararlanamazken, 1990 yılından itibaren sigortadan yararlanan kimselerin kapsamı genişletilmiş ve resmi bir görevle ya da bir

⁴⁰ Manuel of Operations of the Special Procedures of the Human Rights Council, 2008, para. 16, s. 9.

ülke ziyareti ile görevlendirilmiş özel yöntemler kapsamında atanan uzmanlar ve raportörler de bu kapsama dâhil edilmiştir.⁴¹

4. Özel Raportörlerin Çalışma Yöntemleri

Çalışmalarından dolayı İnsan Hakları Konseyi'ne karşı sorumlu olan⁴² özel raportörlerin yetki ve görevleri, yürütecekleri faaliyetin süresine ve kapsamına göre değişmektedir. Ancak bu yetki ve görevlerin genel itibariyle, belirli ülkelerdeki veya bölgelerdeki insan hakları durumlarını ya da dünya genelindeki insan hakları ihlallerini incelemek, izlemek, tavsiye etmek ve kamuya açık bir şekilde raporlaştırmak şeklinde olduğu söylenebilir.⁴³ Bu faaliyetlerinin hukuksal dayanakları ise esas olarak iki belge ekseninde gerçekleşir.⁴⁴ Birincisi, İnsan Hakları Konseyi tarafından 2007 tarihinde kabul edilen Özel Yöntem Uzmanları İçin Davranış Kuralları (*Code of Conduct for Special Procedures Mandate-holders of the Human Rights Council*)'dır. İkincisi ise, 2008 yılında Özel Yöntemler Koordinasyon Konseyi tarafından özel raportörler toplantısı sonucunda kabul edilen İnsan Hakları Konseyi Özel Yöntemler El Kitabı (*Manuel of Operations of the Special Procedures of the Human Rights Council*)'dır. İlgili düzenlemeler kapsamında, atanan özel raportörler görevlerini yerine getirirken insan hakları ihlalleri ile ilgili belirli iddialar hakkında bilgi alırlar ve açıklama için hükümetlere acil itiraz veya iddia mektubu gönderirler. Birleşmiş Milletler kaynaklarına göre, 2017 yılında, özel yöntem yetkilerince 128 ülkenin hükümetine 1.000'den fazla mektup gönderilmiştir. Faaliyetlerinin bir diğer önemli bir özelliği ise, insan hakları durumunu araştırmak için ülke ziyaretleridir. Ülke ziyaretlerini ve genel çalışmalarının neticesini rapor hazırlayarak bitirirler.⁴⁵ Bu bağlamda, özel raportörler tarafın-

⁴¹ Manuel of Operations of the Special Procedures of the Human Rights Council, 2008, para. 19, s. 9-10.

⁴² Code of Conduct for Special Procedures Mandate-holders of the Human Rights Council, 2007, madde 15.

⁴³ Smith, s. 199.

⁴⁴ Subedi, s. 211.

⁴⁵ 2017 yılında yayınlanan İnsan Hakları Konseyi verilerine göre, bu yılda yalnızca özel raportörler tarafından 55 ülke ziyareti gerçekleştirilmiştir. Bunun yanı sıra özel raportörlerce sadece 2017 yılında, 34 konusal ve 12 ülkesel rapor hazırlanmıştır. Facts and figures with regard to the special procedures in 2017, Human Rights Council, Thirty-seventh session, Annual report of the United Nations High Commissioner for Human Rights and reports of the Office of the High Commissioner and the Secretary-General.

dan yürütülen çalışmalar, bilgi toplama, topladığı bilgiler neticesinde harekete geçme, ziyaretler, rapor oluşturma şeklinde sıralanabilir.

A. Bilgi Toplama

Özel raportörler, görevli oldukları konularda ilgili gördükleri ve güvenilir olduğunu düşündükleri her türlü bilgi kaynağını dikkate alırlar. Hakları ihlal edilen bireyler veya insan hakları ihlalleri mağdurlarının çıkarlarını temsil etmek isteyen sivil toplum kuruluşları da dâhil olmak üzere farklı kaynaklardan bilgi veya şikâyet gelebilir. Bu kapsamda, hükümetlerden, hükümetler arası örgütlerden, ulusal ve uluslararası sivil toplum kuruluşlarından, ulusal insan hakları kurumlarından, akademik topluluklardan, mağdurlardan, mağdurların yakınlarından ve tanıklardan konu hakkında bilgi alabilirler.⁴⁶ Dolayısıyla, bilgi veya şikâyet herhangi bir gerçek kişi, tüzel kişi veya hükümet dışı örgütler gibi çeşitli kaynaklar olabilir. Buna ilişkin olarak raportörler, bu tür kaynaklara danışmak ve onlarla buluşmak için çaba gösterir ve alınan bilgiler karşılaştırmalı şekilde onlar tarafından kontrol edilir.

Şikâyette bulunanlar nezdinde başvuru konusu haklar bakımından özel bir sınırlama bulunmamaktadır. Bu durumun istisnasını konusal çalışmalar oluşturur. Konusal çalışmalarda, başvuru konusu özel raportörün çalışma alanı içinde olmalıdır. Yine yapılan başvuruda bireysel mağduriyet aranmaz. Şikâyet, tüm toplumu ilgilendiren bir yasa ya da uygulama hakkında da olabilir. Ayrıca, gerçekleşmiş bir ihlalin yanı sıra, devam etmekte olan ya da gerçekleşme ihtimali çok yüksek olan durumlarda da başvuruda bulunulabilir. Şikâyetler, mektup, faks veya telgraf gibi farklı iletişim araçlarıyla yapılabilir.

Raportörlerin bilgi toplarken eşitlik, dürüstlük ve şeffaflık içinde hareket etmeleri gerekir.⁴⁷ Hükümet temsilcilerine inceleme konusu hakkında görüşlerini bildirme fırsatı ve bu görüşlere nihai olarak hazırlanan raporda yer vermeleri gerekir. Raportörler, kişilerin ve kuruluşların bilgilerini alabilir ancak inceledikleri konu hakkında bilgi

⁴⁶ Manuel of Operations of the Special Procedures of the Human Rights Council, 2008, para. 23, s. 11.

⁴⁷ Manuel of Operations of the Special Procedures of the Human Rights Council, 2008, para. 24, s. 11.

aldıkları kişilere tekrar alınan önlemler hakkında bilgi verme zorunluluğu yoktur; bununla birlikte bazı bilgileri ise vermeyi tercih edebilir. Bu durumda verilen bilgi, hükümetlerle olan iletişimlerin içeriği olamaz. Ülke ziyaretlerinin olması halinde, ziyarete ilişkin tüm detaylar hazırlanan resmi raporda ayrıntılı bir şekilde yer alır. İnsan hakları ihlallerine ilişkin başvurularda, başvurulara ilişkin bilgiler, periyodik olarak İnsan Hakları Konseyi'ne gönderilen raporlarda yer alır. Rapor-törler, bilgi kaynaklarına yönelik herhangi bir saldırı ya da misilleme olmaması için tüm önlemleri alırlar ve bu önlemlerin hayata geçirilebilmesi için gerekli takipleri yaparlar.

B. Bilgiye Göre Harekete Geçme

Özel raportör, farklı kaynaklardan edindiği bilgileri değerlendirmekte ve bilgilerin güvenilirliği konusunda emin olduktan sonra harekete geçmektedir. Bir davada veya duruma göre harekete geçme kararı, bağımsız uzman olarak, özel raportörün takdirine bağlıdır.⁴⁸ Raportör olaya müdahale etme kararı alırken, başvuru kaynağının güvenilirliği, verilen bilgilerin inandırıcılığı ve kendi yetki alanını göz önünde bulundurur. Burada öncelikle ihlalin gerçekleştiği iddia edilen devlete ileti (communication) göndererek, iletişime geçer. Özel raportörlerden devletlere gönderilen iletiler, ulusal düzeyde yargılamaların yerine geçmez veya ülkedeki yargılamaları etkilemez ve suçlayıcı veya yargılayıcı karakterde olamaz. Bu tür iletilerin amacı, ihlal iddialarına açıklık getirmek ve söz konusu hakları korumak için devlet tarafından öngörülen tedbirleri teşvik etmektir. Ayrıca, ilgili ülkede iç hukuk yolları tüketilmemiş olsa bile, başvuru yapılabilir ve özel raportör tarafından bir ileti gönderilebilir. Bu ileti, ilgili insan hakları organı tarafından devletlere diplomatik kanallarla gönderilen mektup şeklindedir.⁴⁹

Özel raportörler, gönderilen mektuplara verilen cevapların yetersiz olduğu kanaatine vardıklarında daha fazla araştırma yapma yetkisine sahiptir. Elde ettiği bilgiler ışığında ilgili devletten veya kaynaklardan daha fazla bilgi almak için neler yapılacağını belirleme özel raportörün takdirindedir. Daha fazla araştırmanın başlatılması, ra-

⁴⁸ Subedi, s. 214.

⁴⁹ Manuel of Operations of the Special Procedures of the Human Rights Council, 2008, para. 34, s. 12.

porda yayınlanacak tavsiye ve gözlemlerin detaylandırılması, gerekli görülen diğer uygun tedbirler bu kapsamdadır. İlgili devletle yapılan yazışmalar ve gelen cevaplar özel raportörün raporunu yayınlamasına kadar gizlidir ve rapor yayınlanıncaya kadar bilgilerin gizli kalması için gerekli tedbirler raportör tarafından alınır. Raportör tarafından hazırlanan periyodik raporlarda, ilgili ülkeye gönderilen iletiler, ilgili ülkenin verdiği cevaplar ve raportörün devletle olan diyalogun sonucuna ilişkin gözlemler yer alır. İhlal iddiasına ilişkin yapılan başvurunun mağdurlarının isimleri raporlarda yer alır; ancak çocuklara ve şiddet mağdurlarına ilişkin istisnalar olabilir.

C. Acil Başvurular ve İddia Mektupları

İnsan hakları ihlaline ilişkin alınan bilgilerin güvenilir olması halinde özel raportör harekete geçer. Süreç, ilgili devlete söz konusu iddiaya ilişkin bilgi verme, konuyu araştırma ve önlem alma şeklinde talepleri içeren bir mektubun İnsan Hakları Komiseri aracılığıyla gönderilmesiyle başlar. Mektup öncelikle ilgili ülkenin Cenevre'deki Birleşmiş Milletler'in Daimi Temsilcisi'ne gönderilir. İlgili ülkenin daimi temsilcisinin olmaması halinde ise öncelikle merkezdeki daimi temsilciye yoksa ilgili ülkenin Dış İşleri Bakanlığına gönderilir. Hükümete gönderilen mektupta açıklanmasını ayrıca istemedikçe, herhangi bir olası saldırıyı bertaraf etmek için insan hakları ihlali konusunda başvuruda bulunanın kimliği gizlenir. İlgili ülkeye gönderilen mektuplar iki şekilde olur. Bunlardan birincisi acil başvurular, ikincisi ise iddia mektupları olarak anılır.⁵⁰

a. Acil Başvurular

Acil başvurular, yaşamların son bulduğu ya da yaşamı tehdit eden durumlar veya doğal afetlerin yakın ya da devam eden zararları gibi çok ciddi ve ağır insan hakları ihlallerinin zaman açısından hassas olduğu durumlarda bilgi almak için kullanılır.⁵¹ Bu başvurunun amacı, ilgili devlet yetkililerinin mümkün olduğu kadar kısa bir zamanda in-

⁵⁰ Manuel of Operations of the Special Procedures of the Human Rights Council, 2008, para. 43-48, s. 14-15.

⁵¹ Code of Conduct for Special Procedures Mandate-holders of the Human Rights Council, 2007, madde 10.

san hakları ihlallerini sana erdirmek veya engellemek için müdahalede bulunmalarını sağlamaktır. Acil başvurular, devlet ve İnsan Hakları Komiserliği arasında aksi kararlaştırılmadıkça, ilgili hükümete diplomatik yollardan gönderilir. Başvuru mektubunda konunun esası hakkında bir yargı da bulunulmaz, sadece ilgili ülkenin konuya dikkati çekilir. Acil başvurular, genel olarak dört bölümden oluşan standart bir formata sahiptir.⁵²

(i) ilgili özel raportörün yetkilerini doğuran karara referans

(ii) mevcut bilgilerin bir özeti ve benzer davada uygulanan önceki eylemler

(iii) ilgili uluslararası belgeler ve içtihatlar ışığında konunun özel raportörün kaygılarına ilişkin veriler

(iv) Hükümetten ilgili iddiaların esası hakkında bilgi vermesi ve iddia edilen ihlallerin önlenmesi veya durdurulması için gerekli acil önlemlerin alınması talebi.

Acil başvurulara, ilgili ülkenin otuz gün içinde cevap vermesi istenir. Gerekli durumlarda özel raportör acil başvuru hakkında basın açıklaması yapma ve konu hakkında kamuoyuna duyuruda bulunma kararı da alabilir.

b. İddia Mektupları

İddia mektupları, hali hazırda gerçekleşmiş olduğu iddia edilen ihlaller hakkında bilgi almak için acil başvuruların geçerli olmadığı durumlarda kullanılır. Bu tür bir ihlal başvurusu özel raportöre ulaştığında, ilgili devletten konu hakkında bilgi almak amacıyla iddia mektubu gönderilir. 2007 tarihli Özel Yöntem Uzmanları İçin Davranış Kuralları'nın 9. maddesine göre, özel raportörün devletlere iddia mektubu gönderebilmesi için kendilerine ulaşan iddiaların ise birtakım şartları taşınması gerekir. Buna göre, kendilerine ulaşan iddiaların açıkça dayanaktan yoksun ve siyasi olmamaları, ihlal iddiasına konu edilen fillerin açıkça belirtilmesi, iddia edilen olayları açıklarken kullanılan dilin kötü olmaması, haklarının ihlal edildiğini ileri süren kişi

⁵² Manuel of Operations of the Special Procedures of the Human Rights Council, 2008, para. 45, s. 14.

veya kişilerce bu iddiaların yapılması ve sadece kitle iletişim araçları tarafından yayınlanan raporlara dayanmaması gerekir.⁵³ Kendilerine ulaşan iddiaların bu kriterlere uygun olduğu sonucuna varmaları halinde özel raportör, ilgili devlete iddia mektubu gönderiler ve iddia mektupları genel olarak dört bölümden oluşan standart bir formata sahiptir.⁵⁴

(i) ilgili yetkileri doğuran karara referans

(ii) mevcut bilgilerin bir özeti mevcut bilgilerin bir özeti ve benzer davada uygulanan önceki eylemler

(iii) ilgili uluslararası belgeler ve içtihatlar ışığında konunun özel raportörün kaygılarına ilişkin veriler

(iv) devletten şu konularda bilgi sağlanması talebi yer alır: (a) ilgili iddiaların esası, (b) ihlali gerçekleştirdiği iddia edilen kişileri araştırmak ve cezalandırmak için alınan önlemler, (c) mağdur olduğunu iddia eden kişilere sağlanan tazminat, koruma ve yardımlar, (d) gelecekte benzer ihlallerin tekrarlanmasını önlemek için alınan yasal, idari ve diğer adımlar ve (e) diğer ilgili bilgiler.

Bu mektuplarda, özel raportör, genellikle ilgili hükümetin iki ay içinde ciddi şekilde yanıt vermesini talep eder.

Alınan ve gönderilen mektuplar, raportörün nihai raporuyla birlikte İnsan Hakları Konseyi'ne sunulur ve gerektiğinde Genel Kurula da bu raporlar iletilebilir. Bu organlar da gerekli tavsiye ve önerileri devlete yaparlar. Böylece, özel raportörün elde ettiği bilgiler ışığında harekete geçmesi, ihlalin önlenmesi için önemli bir adımdır ve sonucunda devletlerin uyarılmalarına vesile olur.

D. Kamuoyu ve Basın Açıklamaları

Yukarıda da belirtildiği gibi, özel raportörler, gerekli olması halinde acil başvurulara ilişkin olarak basın açıklamasında bulunabilir ya da konu hakkında kamuoyuna duyuruda bulunabilir. Bu durumun

⁵³ Code of Conduct for Special Procedures Mandate-holders of the Human Rights Council, 2007, madde 9.

⁵⁴ Manuel of Operations of the Special Procedures of the Human Rights Council, 2008, para. 46-47, s. 15.

yanı sıra devletler kendilerinden istenen cevapları vermekten çekinir ya da çok gecikirlerse, özel raportörler konu hakkında bir basın açıklamasında bulunabilir.⁵⁵ Pek tabii bu yola başvurmadan önce ilgili devletle iletişime geçmelidir. Verilen yanıtlarda bu açıklamada yer almamalıdır. Konu hakkında basın açıklaması yapılmadan önce ilgili ülkenin daimi temsilcisine bilgi verilir. Basın açıklaması veya kamu duyurusu İnsan Hakları Yüksek Komiserliği'nin İletişim Bölüşü tarafından kayda alınır ve Komiserliğin web sayfasında yayınlanır.⁵⁶ Burada amaç, ilgili devleti uluslararası insan hakları normlarına uyan bir politika benimsemeye yöneltmek amacıyla ulusal ve uluslararası kamuoyunu harekete geçirmektir.⁵⁷

E. Ülke Ziyaretleri

Ülke ziyaretleri, özel raportörün yürüttüğü faaliyetlerinden en belirgin ve yaygın olanıdır. Doğrudan ve ilk elden bilgi edinmenin gerekli bir aracıdır;⁵⁸ çünkü bu ziyaretler insan hakları durumunun doğrudan gözlemlenmesine imkân tanır. Ülke ziyaretleri, özel raportörlerin tüm ilgili devlet makamlarıyla iletişimini kolaylaştırır. Nitekim yasama, yürütme, yargı alanındaki tüm yetkililer ile doğrudan diyalog imkânı sağlar. Buna ek olarak, mağdurlar, tanıklar, uluslararası ve yerel hükümet dışı örgütler, diğer sivil toplum üyeleri, akademik topluluklar ve ilgili ülkede bulunan uluslararası kurumların yetkilileri ile iletişim kurması ve bilgi toplanması için bir fırsat verir. Ülke ziyaretlerinin nihai amacı, ilgili ülkede insan haklarının durumuna ilişkin ülkede, bölgesel ve uluslararası arenada farkındalık yaratmaktır⁵⁹.

Ülke ziyaretleri, devlet tarafından yapılan bir davet ya da raportör tarafından gönderilen ziyaret isteği şeklinde başlar. Devlet tarafından yapılan davetlerde, bir hükümet kendi isteği ile özel raportörü ülkesine davet edebilir. Bir ülkenin kendi talebiyle yapılacak olan ziyaretler, diğer hususların yanı sıra, kendi ülkesindeki insan hakları alanındaki

⁵⁵ Manuel of Operations of the Special Procedures of the Human Rights Council, 2008, para. 49, s. 15.

⁵⁶ Manuel of Operations of the Special Procedures of the Human Rights Council, 2008, para. 51, s. 15.

⁵⁷ Subedi, s. 215.

⁵⁸ Nigel S. Rodley, "On the Responsibility of Special Rapporteurs", The International Journal of Human Rights, Vol. 15, No.2, 2011, s. 326.

⁵⁹ Subedi, s. 215.

olumlu veya olumsuz gelişmeler hakkında ilgili raportörü bilgilendirmek amacı taşır. Özel raportörün kendi isteği ile yapılan ziyaretlerde ise, öncelikle raportör ülkenin yetkilileriyle iletişime geçerek ziyaret isteğini bildirir. Böyle bir ziyaret için BM Genel Kurulu, İnsan Hakları Konseyi veya İnsan Hakları Yüksek Komiserliği de bir öneri ve talepte bulunabilir. Bu gibi durumlarda, devlet yapılmak istenen ziyaret taleplerine cevap vermediğinde, raportör, ilgili devlete hatırlatmalarda bulunabilir, Konsey'in bu konuya dikkat çekmesini isteyebilir ve diğer bütün uygun önlemleri alabilir.⁶⁰ Bu iki ziyaret türünün yanı sıra, 2004 yılından itibaren süresiz davet adı altında bir ziyaret türü daha geliştirilmiştir. Süresiz davet, bir ülkenin konusal özel yöntemler için yapmış olduğu açık davetin genişletilerek, özel yöntemler çerçevesinde yapılacak olan herhangi bir ziyaret talebini doğrudan kabul edecekleri anlamına gelmektedir. Diğer bir deyişle, süresiz davetin kabul edilmesiyle birlikte herhangi bir özel raportör, ilgili ülkeyi istek olmaksızın ziyaret edebilme imkanına kavuşmaktadır. Bu ziyaretlerin yapılmasında ilgili devletlerin gösterdikleri işbirliği çabası İnsan Hakları Konseyi'ne üye seçiminde göz önünde bulundurulur.⁶¹

Ülke ziyaretlerinin hazırlanması, raportörler ile devletin daimi temsilcisi, İnsan Hakları Yüksek Komiserliği ve diğer BM organları arasında dayanışma ve işbirliği çerçevesinde yürütülür. Bu kapsamda ziyaretleri öncesinde raportörlere, Komiserlik tarafından, ilgili ülkedeki mevzuat, politika, programlar, kurumlar, idari uygulamalar, içtihatlar ve insan hakları ihlal iddiaları hakkında bir brifing olarak "ülke değerlendirme" belgesi verilir.⁶² Ülkeye yapılacak ziyaretin asıl gündemi ise, özel raportör tarafından belirlenir. Özel raportör, ülkede yapacağı ziyaretler sırasında görüşeceği kamu kurumları ve makamlarına ilişkin ilgili hükümet ile önceden müzakerede bulunur. Bu müzakerelerde genellikle görüşmelerin zamanı, toplantı yapılacak ma-

⁶⁰ Bu önlemler arasında örneğin, komşu ülkelerde dâhil olmak üzere başka ülkelere seyahatler gerçekleştirilerek, göçmenler, mülteciler ve diğer aktörlerle görüşmeler yapılabilir ve bilgi toplanabilir. United Nations, Human Rights Fact Sheet No. 27, s. 9.

⁶¹ Türkiye nezdinde 1998 yılından itibaren özel raportörler tarafından çeşitli konularda toplam 16 ziyaret gerçekleştirilmiş ve bu ziyaretlere ilişkin raporlar yayınlanmıştır. http://spinternet.ohchr.org/_Layouts/SpecialProceduresInternet/ViewCountryVisits.aspx?Lang=en&country=TUR, 05.06.2018.

⁶² Manuel of Operations of the Special Procedures of the Human Rights Council, 2008, para. 63, s. 18.

kamların listesi ve ziyaretler boyunca özel raportöre yardımcı olacak ev sahibi ülkenin resmi bir görevlisinin belirlenmesi istenir. Ayrıca, görüşülen kimselerin herhangi bir misillemeye maruz kalmaması için ilgili ülkeden yazılı güvenceler istenir.

Özel raportörler, ziyaretleri sırasında yetkileri göz önünde bulundurularak, ülkenin genel insan hakları durumuyla ilgili değerlendirmelerde bulunurlar. Ziyaretleri esnasında devlet-dışı aktörler de dâhil olmak üzere pek çok yetkiliyle, mağdurlarla ve tanıklarla görüşürler. Bu görüşmeler, tarafsızlık, saygı, gizlilik, doğrulanabilir olma, takdir hakkı da göz önünde bulundurularak yapılır. Görüşmeler, her zaman özel ve gizli yapılır. Ülke ziyaretleri genellikle on günlük bir süreyi kapsar ancak, ülkenin büyüklüğüne veya ele alınacak konuların karmaşıklığına bağlı olarak bu süre değişebilir.⁶³ Ziyaretler sonucunda elde edilen bulgular neticesinde özel raportör, görüşmelerin ayrıntılarını, durumun analizini ve hükümete ve diğer ilgililere yönelik bir dizi değerlendirme ve tavsiyeleri içeren bir rapor hazırlar. Taslak rapor, yanlış anlamaları ve fiili yanlışlıkları düzeltmek için ilk olarak devlete sunulur ve hükümetin cevabı için en az dört haftalık bir süre tanınır.⁶⁴ Nihai raporlar ise genellikle ayrı bir belge olarak yayınlanır. Bu raporlar aynı zamanda raportör tarafından hazırlanacak genel raporun bir parçasını oluşturur. İlgili devletin raporun esası hakkındaki yorumları, bu rapora da eklenir.

F. Rapor Oluşturma

Özel raportörler, kendi görevlerinin niteliğine bağlı olarak ilgili BM organlarına ve özellikle İnsan Hakları Konseyi ve Genel Kurul'a yaptıkları faaliyetlerle ilgili rapor hazırlar.⁶⁵ Bu raporlar bir yıllık çalışmalarını kapsar ve her yıl bu birimlere sunulur. Hazırlanan raporlarda raportör, kendi çalışma yöntemini, analizlerini, görev alanına giren konulardaki gelişmeleri ve bu konulardaki tavsiyelerine yer verir. Aynı

⁶³ United Nations Human Rights Office of the High Commissioner, Official Country Visits, <https://www.ohchr.org/EN/Issues/TruthJusticeReparation/Pages/CountryVisits.aspx>, 18.06.2018.

⁶⁴ Manuel of Operations of the Special Procedures of the Human Rights Council, 2008, para. 74, s. 20.

⁶⁵ Manuel of Operations of the Special Procedures of the Human Rights Council, 2008, para. 84, s. 22.

zamanda raporlarda devletlerle kurulan iletişim bilgileri ve alınan cevapların bir özeti yer alır.

Raporlarda, ülke ziyaretleri sırasında yapılan gözlemler, burada oluşturulan raporlar ve akademik çalışmalar ile araştırma kurumları ve sivil toplum örgütlerinin raporları gibi çeşitli kaynaklardan alınan bilgilere dayanan veriler, sonuçlar ve öneriler yer alır. Bu nedenle, diğer raportörler, uluslararası kalkınma kurumları, sivil toplum temsilcileri ve akademik ve araştırma enstitüleri tarafından çok çeşitli amaçlar için özel raportörlerin hazırladıkları bu raporlara başvurur.⁶⁶ Özel raportörler tarafından hazırlanan raporların sonuçları, özel yöntemlere ait web sitesinde yer alır. İnsan Hakları, kendisine sevk edilen raporları yıllık toplantılarında görüşür ve raporlara ilişkin görüşlerini ve eleştirilerini belirtir.

G. Gelişmeleri Takip Etme

Özel raportörlerin çalışmalarının takibi, yürütülen herhangi bir yöntem çerçevesinde yapılan önerilerin uygulanmasını teşvik etmek, kolaylaştırmak ve denetlemek için alınan önlemleri kapsar. Böylece, özel raportörler önerdikleri önlemlerin yerine getirilip getirilmediğini takip eder. Bu kapsamda gelişmeleri takip etme, raportörlerin yaptıkları çalışmaların karşılığında uygun önlemlerin alınması için önemli bir faaliyettir.

Gelişmeler çeşitli şekillerde takip edilir. Bunlardan birincisi, başvuruların takip edilmesi şeklindedir. İnsan hakları ihlallerini konu edinen başvuruların takip edilmesi ise üç şekilde gerçekleşir. İlk olarak, yapılan başvurular, devletlerden alınan cevaplar, eldeki bilgiler ve yapılan gözlemler hakkında İnsan Hakları Komitesi'ne ve diğer ilgili kurumlara rapor sunmak şeklinde olur. İkincisi, yaşanan olumlu gelişmelerde dâhil olmak üzere, genel eğilimlerin analiz edilmesidir. Üçüncüsü olarak, ilgili devlet, başvurucu ve diğer taraflarla, sistematik ve yapıcı bir diyalog sürdürülerek takip etmedir. Diğer bir takip etme usulü, yapılan ziyaretlerin takip edilmesidir. Özel raportörler, yaptıkları ülke ziyaretlerinin sonuçlarını daha etkin hale getirmek amacıyla birtakım takip etme çalışması yaparlar. Bu çerçevede, önerilerini, uy-

⁶⁶ Subedi, s. 215.

gulanmasını ve izlenmesini kolaylaştıracak şekilde açık ve kesin bir biçimde ifade edebilir, ek ziyaretlerde bulunabilir ve ilgili taraflarla işbirliği halinde olarak takibi gerçekleştirebilir.

Sonuncu takip etme yöntemi ise, özel raportörlerce belirli bir konu hakkında yürütülen konusal çalışmalara ilişkindir. Yukarıda da ele alındığı gibi özel raportörler dünya genelinde belirli insan hakları konularına ilişkin çalışmalar yapar ve bu çalışmalar, karmaşık sorunların anlaşılmasına ve olası çözümlerine önemli katkılarda bulunmaktadır. Belirli insan hakları sorunlarına farkındalığı artırmak ve insan haklarına saygıyı sağlayacak olan kanun, politika ve program gibi önlemlere öncü olmaktadır. Konusal çalışmalar sonrasında hazırlanan raporlar, İnsan Hakları Yüksek Komiserliği web sitesinde yayımlanır. Raporlar ayrıca, basın toplantıları veya konferanslar aracılığıyla da duyurulmaktadır.

5. Özel Raportörlerin Diğer Koruma Mekanizmalarıyla İlişkisi

Özel raportörler, insan haklarını koruma amacıyla hareket eden pek çok oluşumla sıkı bir ilişki içindedir. Bu ilişki, genel itibariyle koordinasyon ve işbirliği şeklindedir. Özellikle hem özel raportörler ve diğer özel yöntem görevlileri arasındaki koordinasyonu hem de özel yöntemlerle diğer koruma mekanizmaları arasındaki koordinasyonu sağlaması amacıyla 2005 tarihinde beş kişiden oluşan bir Koordinasyon Komitesi kurulmuştur.⁶⁷ Bu Komite'nin amacı genel olarak, özel yöntemler sisteminin ve her bir özel yöntemin etkinliğinin artırılmasıdır. Bu kapsamda, özel yöntem görevlilerinin bağımsızlığını ve özerkliğini güçlendirir. En temel görevi ise, Birleşmiş Milletler'in insan hakları alanında faaliyet gösteren yetkilileri ve sivil toplum başta olmak üzere özel yöntem görevlileri arasında koordinasyonun sağlanmasına ve köprü görevi görmesidir. El Kitabı'nda Komite'nin işlevleri genel itibariyle şu şekilde sıralanmıştır:⁶⁸

- (a) özel yöntem görevlilerinin bağımsızlığı ve etkinliğini artırmak ve çalışmalarını kolaylaştırmak,

⁶⁷ Limon, Power, s. 12.

⁶⁸ Manuel of Operations of the Special Procedures of the Human Rights Council, 2008, para. 111, s. 27.

- (b) bu kişilerin çalışma yöntemlerine ilişkin tecrübelerini paylaşmak,
- (c) özel yöntemler sistemine ilişkin endişelerin İnsan Hakları Komitesi tarafından dikkate alınmasını ve bu konudaki gelişmelerin rapor edilmesini sağlamak,
- (d) görevlileri ilgilendiren konuları belirlemek ve benzer konular üzerinde ortak davranışları kolaylaştırmak,
- (e) bilgi alışverişini sağlamak ve görevlileri, diğer meslektaşları tarafından yürütülen faaliyetlerden haberdar etmek,
- (f) özel yöntemlerin yıllık toplantılarının gündemi için bir taslak önermek ve toplantıda rapor sunmaktır.

Koordinasyon Komitesi tarafından sıralanan bu işlevler, özel raportörler nezdinde önemini korur. Böylece raportörlerin, diğer meslektaşlarıyla olan iletişimi güçlenmekte ve çalışmalardan hem haberdar olmakta hem de kendi çalışmaları hakkında bilgi verebilmektedir. Bu durumun yanı sıra, özel raportörler tarafından hazırlanan raporlara, sözleşme içi denetim organları tarafından dikkate alınmaktadır. Her iki koruma türleri arasındaki işbirliği, özel raportörlerin hem ülkesel hem de konusal çalışmalar hakkında sözleşme organlarını bilgilendirmesi, sözleşme organları tarafından düzenlenen genel görüşme toplantılarına katılması, sözleşme organlarının genel yorumlarının hazırlanmasına katkı sunması, bu organların içtihat ve bilgilerinden özel raportörlerin çalışmalarında faydalanması ve kendi önerilerini sözleşme organlarına sunması şeklinde gerçekleşir.

Özel raportörler, çalışmaları esnasında bölgesel koruma mekanizmalarıyla da işbirliği içerisinde. Bu işbirliği, karşılıklı bilgilendirme, diyalog ve çalışmalar hakkında destek verme şeklindedir. Özel raportörler ayrıca ulusal insan hakları kurumları ve sivil toplumla da işbirliği halindedir. Özellikle bağımsız ulusal insan hakları kurumları özel raportörlerin çalışmalarını kolaylaştırmak, tavsiyelerinin uygulanmasında büyük katkı sunarlar. Buna karşılık raportörlerde, ulusal kurumların kurulmasını ve güçlendirilmesini destekler, belirli alanlarda çalışmalarını kolaylaştırır ve teşvik eder, Paris Prensipleri'ne uygun bir şekilde bağımsızlıklarının güçlenmesine yardımcı olur ve herhangi

bir tehdit altındayken harekete geçerler.⁶⁹ Ulusal insan hakları kurumlarının yanı sıra sivil toplum örgütleri olan uluslararası, bölgesel ve ulusal kuruluşlar özel yöntemler ve özelinde raportörlere çok büyük destek sunarlar. Örneğin, bilgileriyle ve analizleriyle özel raportörlerin çalışmalarının sonuçlarını yaymalarına yardımcı olurlar. Ayrıca özel raportörün takibi altındaki konuların iyileştirilmesi için insan hakları eğitimi de dâhil olmak üzere ulusal politika ve programların hazırlanmasına ve uygulanmasına yardımcı olurlar.

6. Özel Raportörlerin Çalışmalarında Karşılaştıkları Sorunlar

Özel raportörlerin çalışmaları ve bu çalışmaların sonuçları, yargısal fonksiyona sahip sözleşme organlarının kararlarında olduğu gibi, insan hakları mağdurları için bireysel ve somut çözümler ortaya koymaz. Bunun aksine, herkes nezdinde etki doğuracak şekilde adımlar atılmasına vesile olur. Uluslararası insan hakları normlarını pratik hale getirmede bağımsız, esnek ve pratik araç olarak görülebilecek özel raportörler, bu önemli işlevlerine rağmen, faaliyetleri esnasında ve sonrasında birtakım zorluklarla da karşılaşır. Örneğin, çalışmaları sonrasında yaptıkları tavsiyelerin dikkate alınıp alınmadığına dair etkili bir takip sisteminin olmaması, bu kurumun en önemli eksiğidir.⁷⁰ Gerçekten de, etkili bir takip sisteminin mevcut olmaması dolayısıyla, özel raportörlerin devletlere yönelik birçok raporu ve tavsiyesi uygulanmamaktadır.⁷¹ Bu hususta Birleşmiş Milletler bünyesinde takip sistemini mümkün kılan adımların acilen atılması gerekir. Bu durumun yanı sıra, ilgili devletlerin kendilerinin özel raportörlerle işbirliği yapmamaları, özel raportörlerin karşılaştıkları diğer bir önemli sorundur.⁷² İnsan hakları ihlallerinin başladığı ve şiddetlenerek devam

⁶⁹ Manuel of Operations of the Special Procedures of the Human Rights Council, 2008, para. 131, s. 31.

⁷⁰ Jeroen Gutter, "Special Procedures and the Human Rights Council: Achievements and Challenges Ahead", *Human Rights Law Review*, 7:1, 2007, s. 104.

⁷¹ Ted Piccone, "The Contribution of the UN's Special Procedures to National Level Implementation of Human Rights Norms", *The International Journal of Human Rights*, Vol. 15, No. 2, 2011, s. 210.

⁷² *Ibid*, s. 210. Oysa Davranış Kuralları'nın 1. paragrafı, devletler ve özel yöntem görevlileri arasındaki işbirliğinin sağlanması için çağrılarda bulunarak başlar: "Tüm devletlerin, görevlerinin yerine getirilmesi amacıyla özel yöntem görevlileri ile işbirliği yapmaları ve yardımcı olmaları ve tüm bilgileri zamanında temin etmeleri ve gereksiz gecikmeler olmaksızın özel yöntemler aracılığıyla kendilerine iletilen

ettiği hallerde, devletlerin özel raportörlerle işbirliği halinde olmadığı durumlarda yapacakları hiçbir şey yoktur. Bunun örnekleri, özel raportörlük kurumu tarihinde yaşanmıştır. Örneğin, özel raportör olarak atanan Ta deuz Mzawiescki, 1990'lı yılların başlarında, ülkenin dağılması sırasında eski Yugoslavya'daki insan hakları ihlallerine çözüm üretmek için çalışmalar yürütmüştür. Ancak etnik köken nedeniyle yapılan ihlallerin artması ve çalışmalarının faydalı olmadığını anlamasıyla birlikte, Yugoslavya için özel raportörlük görevinden istifa ederek, işlenen insan hakları ihlallerine çaresiz bir tanık olmaktan vazgeçmiştir.⁷³ Benzer şekilde, ülke çalışmalarını yürütmek üzere atanan Yash Ghai, Kamboçya hükümeti tarafından görevini yerine getirirken çeşitli zorluklarla karşılaşmıştır. 2008 yılında da, Kamboçya yöneticilerinin kişisel saldırılarına maruz kalmıştır ve görevinden istifa etmiştir. Bunun sonucunda, konusal çalışma şeklinde görevli sayısının artmasına rağmen, zamanla ülke çalışmalarının ve görevlilerinin sayısının azaldığı gözlenmektedir. Ülke görevlilerinin sayısı, 1990'ların sonlarında en yüksek ve yirmili hanelerde iken, günümüzde tek bir haneye düşmüştür.⁷⁴

Bunun yanı sıra, çok az sayıda devlet ülkelerini ziyaret etmesi için özel raportörlere davet göndermektedir.⁷⁵ Birleşmiş Milletler örgütüne üye olan yüz doksan iki devletten altmışaltısı yalnızca bu daveti göndermiştir. Bunun dışındaki devletler, özel raportörlerin ülke ziyaretleri hususunda işbirliği içinde olmamışlardır. Örneğin, Kuzey Kore ülkesel çalışmaları gereği atanmış raportörlerin hiçbir zaman kendi ülkelerini ziyaret etmelerine izin vermemiştir. Yine Myanmar, zaman zaman ülke görevlisi ile işbirliğini askıya almakta ve uzun süre ziyaretlere izin vermeyen bir başka ülkedir. Özel raportörlerin yapacakları ülke ziyaretlerine en baştan izin vermemekse, o devletin insan haklarının korunmasına olumsuz yaklaştığına dair önceden bilgi verir. Bu nedenle, devletlerin ülke ziyaretleri hususunda özel raportörlerle işbirliğini geliştirmeleri gerekir.

başvurulara cevap vermeleri talep edilir.”

⁷³ Subedi, s. 224.

⁷⁴ Gutter, s. 104.

⁷⁵ Piccone, s. 213.

SONUÇ

Özel yöntemler, İnsan Hakları Komisyonu tarafından kurulan ve İnsan Hakları Konseyi tarafından devam ettirilen, belirli bir ülkenin insan hakları karnesini veya dünya genelinde tek bir konusal meseleyi ele almak için yürütülen mekanizmalara verilen genel addır. Özel yöntemlerin önemli özelliği, dünyanın herhangi bir yerinde meydana gelen insan hakları iddialarına hızlı cevap verebilmeleridir. Bu özelliğini sisteme kazandıran en önemli unsur ise özel raportörlük kurumudur. Özel yöntemler kapsamında faaliyet gösteren özel raportörlük kurumu, doğrudan ve ilk elden hak ihlallerine temas etme özelliğine sahiptir. Öyle ki, insan hakları ihlallerinin gerçek ve potansiyel mağdurlarıyla doğrudan iletişim kurabilme ve bu kimselerin haklarının korunması için acil çağrılarda bulunabilme yetkisine sahiptirler. Hak ihlali mağdurlarının yanı sıra, devletler ile de ilgili konularda doğrudan iletişim kurmaktadır ve böylece insan hakları ihlallerinin en hızlı şekilde sonlandırılması hususunda etkin rol oynamaktadırlar. Bu nedenle, özel raportörlük kurumu, Birleşmiş Milletler sisteminin taç mücevheri olarak tanımlanmış ve özel raportörler, insan haklarının ön cephesi olarak adlandırılarak, özel öneme sahip olduğunun altı çizilmiştir. Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği Ofisi tarafından, uluslararası insan hakları sisteminde doğrudan erişimi sağlayabilen en önemli mekanizma olarak da tanımlanan özel raportörlük kurumu aracılığıyla, baskıcı rejimlerde dâhil olmak üzere dünyanın çeşitli ülkelerinde insan haklarının korunmuş, geliştirilmiş ve ağır ihlal sorunları çözüme kavuşturulmuştur. Bu duruma somut bir örnek olarak, Afganistan'daki idam cezasına çarptırılan kimselere yönelik özel raportörün yaptığı çalışmalar gösterilebilir. Nitekim 1992 yılında Afganistan'a atanan özel raportör, Afganistan Devlet Başkanı Najibullah'ın özel bir kararnameyle, ölüm cezasına çarptırılmış 114 kişinin cezasının, 20 yıl hapis cezasına dönüştürülmesini sağlayabilmiştir.

İnsan Hakları Konseyi tarafından ülkesel çalışma alanları için bir yıllığına; konusal çalışmalarda ise üç yıllığına atanan ve en fazla altı yıl faaliyet gösterebilme yetkisine sahip olan özel raportörler görevlerini yerine getirirken insan hakları ihlalleri ile ilgili belirli iddialar

hakkında bilgi alırlar ve açıklama için hükümetlere acil itiraz veya iddia mektubu gönderirler. Faaliyetlerinden bir diğeri de, insan hakları durumunu araştırmak için yaptıkları ülke ziyaretleridir. Ülke ziyaretlerini ve genel çalışmalarının neticesini rapor hazırlayarak bitirirler. Bu bağlamda, özel raportörler tarafından yürütülen çalışmalar, bilgi toplama, topladığı bilgiler neticesinde harekete geçme, ziyaretler, rapor oluşturma şeklindedir. Hak ihlallerine yönelik önemli çalışmalar yürüten ve bu çalışmalarını raporlaştırarak dünya kamuoyuyla paylaşan özel raportörler, esasen herhangi bir ülkede gerçekleşen ihlalin sadece o ülkenin sorunu olmadığını, tüm insanlığı ilgilendirdiğinin altını çizerler. Bu nedenle hazırladıkları raporlar, diğer raportörlerin, uluslararası kalkınma kurumlarına, sivil toplum temsilcileri ve akademik ve araştırma enstitülerinin çalışmalarına kaynaklık eder.

Bu önemine rağmen, özel raportörler çalışmalar esnasında çeşitli sıkıntılılarla da karşılaşmaktadırlar. Bu sıkıntıların en başında, devletlerin özel raportörlerle işbirliği halinde olmamaları gelmektedir. Özellikle ülke ziyaretleri esnasında devletlerin bu ziyaretlere izin vermemesi ya da ziyaret daveti göndermemesi özel raportörlerin çalışmalarını sekteye uğratmaktadır. Bu hususta raportörün yapacağı herhangi başka bir çarede bulunmamaktadır. Çalışmaları sonrasında hazırladıkları raporlarda belirtilen tavsiyelerin dikkate alınıp alınmadığına dair etkili bir takip sisteminin olmaması da, bu kurumun en önemli eksigidir. Gerçekten, etkili bir takip sisteminin mevcut olmaması dolayısıyla, özel raportörlerin devletlere yönelik birçok raporu ve tavsiyesi uygulanmamaktadır. İşbirliği ve tavsiyelerin takibi hususlarında Birleşmiş Milletler bünyesinde çeşitli adımların acilen atılması gerekmektedir.

Kaynakça

- Abass Ademola, *Complete International Law, Text, Cases and Materials*, Oxford University Press, 2012.
- Alston Philip, "The Commission on Human Rights", *The United Nations and Human Rights-A Critical Appraisal*, Philip Alston (ed.) Clarendon Press, Oxford, 1992, s.126-209.
- Bossuyt Marc J., "The Development of Special Procedures of the United Nations Commission on Human Rights", *Human Rights Law Journal*, Vol. 6, No. 2-4, 1985, s. 179-210.

- Boven Theodoor C. Van, "Distinguishing Criteria of Human Rights", *The International Dimensions of Human Rights*, ed. Karel Vasak, Vol. I, Unesco, 1982, s. 43-59.
- Code of Conduct for Special Procedures Mandate-holders of the Human Rights Council, 2007.
- Communications Concerning Human Rights, ESCOR Res. 75 (V), U.N. ESCOR, 5th Sess., at 20, U.N. Doc. E/573 (1947).
- Communications Concerning Human Rights, ESCOR Res. 728 (F), U.N. ESCOR, 28th Sess., Supp. No. 1, at 19, U.N. Doc. E/3290 (1959).
- Facts and figures with regard to the special procedures in 2017, Human Rights Council, Thirty-seventh session, Annual report of the United Nations High Commissioner for Human Rights and reports of the Office of the High Commissioner and the Secretary-General.
- Gemalmaz Mehmet Semih, *Ulusalüstü İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisine Giriş*, 7. Baskı, Legal Yayıncılık, İstanbul, 2010.
- Golay Christophe, Mahon Claire, Cismas Ioana, "The Impact of the UN Special Procedures on the Development and Implementation of Economic, Social and Cultural Rights", *The International Journal of Human Rights*, Vol. 15, No. 2, 2011, s. 299-318.
- Gutter Jeroen, "Special Procedures and the Human Rights Council: Achievements and Challenges Ahead", *Human Rights Law Review*, 7:1, 2007, s. 93-107.
- Gülmez Mesut, *Birleşmiş Milletler Sisteminde İnsan Haklarının Korunması*, Türkiye Barolar Birliği, Ankara, 2004.
- Gülmez Mesut, "İnsan Haklarının Uluslararası Korunmasında Sözleşme-Dışı Sistemler ve Türkiye", *Türkiye'de İnsan Hakları*, TODAİE, Ankara, 2000, s.159-190.
- Limon Marc, Power Hilary, *History of the United Nations Special Procedures Mechanism, Origins, Evolution and Reform*, Universal Rights Group, 2014.
- Manuel of Operations of the Special Procedures of the Human Rights Council, 2008.
- Nifosi Ingrid, *The UN Special Procedures in the Field of Human Rights*, Intersentia, Oxford, 2005.
- Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights, *Working with the United Nations Human Rights Programme: A Handbook for Civil Society*, <http://www.ohchr.org/civilsocietyhandbook/>.
- Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights, *United Nations Special Procedures, Facts and Figures*, 2013.
- Piccone Ted, "The Contribution of the UN's Special Procedures to National Level Implementation of Human Rights Norms", *The International Journal of Human Rights*, Vol. 15, No. 2, 2011, s. 206-231.
- Rodley Nigel S., "On the Responsibility of Special Rapporteurs", *The International Journal of Human Rights*, Vol. 15, No.2, 2011, s. 319-337.
- Smith Rhona K. M., *Text and Materials on International Human Rights*, Second Edition, Routledge, 2010.

- Steiner Henry J., Alston, Philip, Goodman, Ryan, *International Human Rights in Context, Law, Politics, Morals*, Third Edition, 2008.
- Sunga Lyal S., "The Special Procedures of the UN Commission on Human Rights: Should They Be Scrapped?", *International Human Rights Monitoring Mechanism: Essays in Honour of Jacob Th. Moller*, Gundmundur Alfredsson (ed.), Martinus Nijhoff Publishers, 2001, s. 233-277.
- Subedi Surya P., "Protection of Human Rights through the Mechanism of UN Special Rapporteurs", *Human Rights Quarterly*, Vol. 33, No. 1, 2011, s. 201-228.
- Sundberg Ulrika, "Five Years of Working in the UN Commission on Human Rights: Some Reflections for the Future Work of the UN Human Rights Council", *International Human Rights Monitoring Mechanism: Essays in Honour of Jacob Th. Moller*, Gundmundur Alfredsson (ed.), 2nd Revised Edition, Martinus Nijhoff Publishers, 2009, s. 155-165.
- Weissbrodt David, "The Three "Theme" Special Rapoorteurs of the UN Commission on Human Rights", *The American Journal of International Law*, Vol. 80, No. 3, 1986, s. 685-699.